

Rasmussen, T. H. (1999). Kroppens anonymitet. Debatindlæg. *Kognition & Pædagogik*. - Årg. 9, nr. 33. S. 45-50.

Denne publikation stammer fra www.livsverden.dk - hjemstedet for:

Forum for eksistentiel fænomenologi

Et tværdisciplinært netværk af praktikere og forskere, som anvender eksistentiel-fænomenologiske grundlagstanker og perspektiver i deres arbejde.

Husk at angive korrekt kildehenvisning ved referering til denne artikel. Den korrekte reference fremgår øverst på denne side.

Læs mere om Forum for eksistentiel fænomenologi
og download flere artikler på
www.livsverden.dk

English version:

This publication is downloaded from www.livsverden.dk – the home page of

The Society for existential phenomenology

A Danish cross disciplinary society of practitioners and researchers who make use of existential phenomenological theory and perspectives in their work.

For more information and downloadable articles visit
www.livsverden.dk

KROPPENS ANONYMITET

Artiklen er en kommentar til Thomas Jeppesens artikel "Hørelsen og den danske radiomontage" i Kognition og Pædagogik nr. 32. Den tager udgangspunkt i Merleau-Pontys hovedværk "Perceptionens fænomenologi" og søger at opspore nogle af de metaforer, Merleau-Ponty tager i brug for at afdække kroppen eller sansernes (herunder hørelsens) særlige måde at kommunikere med verden.

*Af
Torben Hangaard
Rasmussen*

I Kognition & Pædagogik nr. 32 er der en interessant artikel om "Hørelsen og den danske radiomontage" af Thomas Jeppesen. Artiklen er bl.a. inspireret af Merleau-Pontys kropsfænomenologi og søger i essayets form at indfange den særlige verden, der åbner sig, når man er opslugt af radiomontagen. Man bliver så at sige ét med sin egen hørelse og er et sted derude "midt imellem højtalere og ørerne". Hørelsen og det hørte smelter sammen i en form for mystik, hvor man både er ude af og alligevel fuldstændig sammensmeltet med kroppen. Thomas Jeppesen stiller spørgsmålet: Hvor befinder vores krop og bevidsthed sig, når vi indfanges af radiomontagen? Er

kroppen måske flyttet ind i et andet sanserum?

Det sidste spørgsmål bliver stillet i slutningen af hans artikel, og jeg vil søge ganske kort at give et muligt svar med udgangspunkt i Merleau-Pontys "Perceptionens fænomenologi" (Merleau-Ponty, 1989; Hangaard Rasmussen, 1996). Dette hovedværk i det 20. århundredes fænomenologi består af tre store dele, hvoraf første del blev oversat til dansk i 1994. Vi mangler med andre ord stadig at kunne læse det i sin helhed på dansk. Thomas Jeppesen refererer til og citerer fra indledningen til 2. del af værket, der har overskriften "Den perciperede verden". Merleau-Ponty skriver

her, at vi er i verden i kraft af vores krop, og at vi er nødsaget til på ny at installere os i perceptionen og genopvække vores grundlæggende måde at sanse verden — hvis vi overhovedet vil gøre os forhåbninger om at forstå, hvad det vil sige at percipere, i dette tilfælde høre noget og tilmed blive fanget ind af det. Vi skal ikke på analytisk eller empirisk vis stille os uden for, men ind midt i den levede perception. På det sted, hvor krop og verden kommunikerer med hinanden, og hvor subjekt og objekt overlapper hinanden.

Thomas Jeppesen vælger at skrive et mindre essay for at indkredse hørelsens og radiomontagens problematik. Merleau-Ponty er på sin vis også en kredsende filosof. Han har ingen definitive svar på sine mange spørgsmål om forholdet mellem krop og verden og filosoferer gerne ved hjælp af metaforer, analogier og omskrivninger. I det følgende er det min hensigt at tage udgangspunkt i det første kapitel i 2. del af værket. Min tanke er at opspore nogle af de metaforer, Merleau-Ponty tager i brug for at afdække kroppen eller sansernes særlige måde at kommunikere med verden.

Kapitlet bærer overskriften "Le sentir", der er ganske vanskeligt at oversætte til dansk. Det betyder sansen, fornemmen, følen, mærken m.m. Det er en substantiveret infinitiv, der skal antyde, at

kroppens eksistensform frem for alt ikke skal forstås substantielt. Før vi er nået frem til at beskrive kroppen som et objekt med de og de egenskaber, med de og de sanser, er den allerede meningsfuldt sammenflettet med verden. Den er proces, udtryk, bestandig overskridelse af sig selv. Kroppen er et udkast. Den er ekstatisk eller virtuel i sit forhold til verden. Merleau-Ponty skriver et sted, at kroppen er der, hvor den udtrykker sig og har noget at gøre.

Anden del af "Perceptionens fænomenologi" indledes med en sammenligning, der ofte citeres i litteraturen om Merleau-Ponty: "Kroppen er i verden på samme måde som hjertet i organismen. Den opretholder kontinuerligt verden, besjæler og ernærer den indefra og danner et system med den" (s. 235). Det kan betyde flere forskellige ting. Før det første at kroppen er den elementære, ja helt grundlæggende forudsætning for, at verden kommer til syne (le spectacle visible) og lader sig sanse, mærke, fornemme. Kroppen ernærer verden, brødføder og giver den liv. I kraft af kroppen får verden kort sagt mening

For det andet betyder det, at kroppens meningsfulde udveksling med verden er "før-bevidst" og derfor hverken lader sig forstå i et ensidigt rationalistisk eller empirisk perspektiv. Den mærkende, følende, lugtende, talende og hørende krop eksisterer i en

form for generalitet eller "anonymitet", som Merleau-Ponty kalder det. Anonymitet vil sige, at de forskellige sanser kommunikerer med og lader sig oversætte til hinanden (lyde kan være hårde, bløde, mørke osv., som Thomas Jeppesen skriver i sin artikel), og at kroppen strukturerer verden på en navnløs (nomen) måde.

Kroppen er ikke en organisme, der reagerer på omverdenens stimuli. Selv i den mest "primitive" form for sansen udøver den en semiotisk funktion. Anonymiteten ligger før udskillelsen af subjekt og objekt og er så at sige grundlaget for, at der er og til stadsighed skabes mening. Det er nu min tese, at den, der bliver opslugt af radiomontagen og dens særlige æstetik, bliver ét med anonymiteten. Man er lutter øren; hensat i en kropslig mystik. Den mystiske erfaring, der også kan blive radiolytteren til del, flytter ikke ind i et andet sanserum, men aktualiserer i realiteten hele det kropslige fundament, som vores væren hviler på og bestandig må tage afsæt i. Det er umiddelbarheden og fantasiens felt, navnløsheden, der venter på at blive navngivet. I de øjeblikke er vi mest åbne for verden og lærenemme.

Farvernes fænomenologi

Man får dog ikke greb om perceptionen eller "hørelsens subjekt", så længe man hænger fast i alternativet mellem en forståelse af "sansningen som bevidstheds-

Kroppen er ikke en organisme, der reagerer på omverdenens stimuli. Selv i den mest "primitive" form for sansen udøver den en semiotisk funktion.

tilstand" eller "bevidsthed om en tilstand" (s. 242). Sansefønelserne er ikke kvaliteter, men de tilbyder sig snarere som motoriske fænomener med en særlig fysionomi, der er omsluttet af en levende betydningsdannelse. Farver kunne være et eksempel. De eksisterer ikke kun i sig selv som fysiske svingninger. Den blå farve f.eks. foranlediger mig til på meningsfuld vis at se på en bestemt måde. Den åbner for et særligt felt, en atmosfære, som tilbyder sig mine øjne. Den grønne farve beroliger, og den røde har det med at bore sig ind i øjnene, for slet ikke at tale om den gule, der stikker.

Det er med andre ord ikke et spørgsmål om, hvorfor de forskellige farver fremtræder således og ikke på en anden måde, men på ny at forstå og leve disse farver på samme måde, som kroppen gør det. Der er ikke tale om to adskilte fænomener: farven der og den motoriske reaktion her. I kraft af sin tekstur, som øjet følger og overtager, er farven en udvidelse af vores væren i verden. Sansningens subjekt (hørelsen) er hverken et tænkende subjekt, som noterer sig bestemte kvaliteter, eller et mere eller mindre passivt miljø, som bliver modificeret eller stimuleret deraf.

Kroppens mystik

Kroppen lever i kraft af sin mulighed for at overskride sig selv. Merleau-Ponty skriver, at dyna-

mikken mellem den elementære sansen og det sansede kan sammenlignes med forholdet mellem den sovende og søvnen. Man ligger i sin seng og indstiller sig på søvnen, der kommer i det øjeblik, verden bliver til en stor lunge. Verden trækker vejret gennem mig. Når jeg giver mig hen i radiomontagen, går jeg fuldstændig op i hørelsen, samtidig med at jeg glemmer alt om, at jeg hører. Hørelsen hører igennem mig, og det åbner for fantasiens spilrum.

Den sansende sanser ikke det sansede som objektive kvaliteter, men "sympatiserer" med verden. Det sansede og sansningen står ikke uformidlet over for hinanden, ej heller kan sansningen på behavioristisk vis forstås som en invasion af det sansede i kroppen. Mit blik f.eks. opretholder farven, min hånds bevægelse opretholder objektets form, mit blik "parrer sig" med farven, min hånd med det hårde og bløde. I dette anonymitetens felt er det ikke muligt at pege på, hvad der er årsag og virkning.

Hvordan går det til, at sansningen undertiden bliver ét med det sansede? Det skyldes som allerede nævnt, at enhver perception finder sted på baggrund af en atmosfære af generalitet eller anonymitet. Man kan ikke sige, at jeg ser den blå farve på samme måde, som jeg eksempelvis forstår en bog eller beslutter mig for at tage

Når jeg giver mig hen i radiomontagen, går jeg fuldstændig op i hørelsen, samtidig med at jeg glemmer alt om, at jeg hører. Hørelsen hører igennem mig, og det åbner for fantasiens spilrum.

en bestemt uddannelse. Jeg perciperer ikke, "man" perciperer i mig. Hver gang jeg bliver opslugt af noget (himlens blå farve eller en spændende radiomontage) har mit "autre moi" allerede taget parti for verden, er i den i kraft af anonymitetens åbning over for verden.

Synæstesi

Enhver form for sansning tilhører selvfølgelig sit eget særlige felt. Jeg har ører, der kan høre osv., som det hedder i en kendt børnesang, men sanserne kommunikerer også med hinanden. Synæstesi er den faglige term. Med sansen betyder det direkte oversat (Waldenfels, 1999). Vi kan høre farver, eller lydene bliver til farver. En smag kan være rund. At sanserne griberne ind over hinanden ytrer sig også i dagligsproget: Vi taler om lyse og mørke toner, om en dybbå farve, om klangfarver, om at noget er skriggult eller sødligt rosa.

Den videnskabelige og ofte nødvendige isolering af de forskellige sanser til deres eget felt er i virkelighed et resultat af en bestemt indstilling til verden: nysgerrighed eller iagttagelse. Sanseskvaliteter med de og de egenskaber og tilhørende det og det felt optræder som sådan i det øjeblik, jeg ikke længere er opslugt af synet eller hørelsen og stiller mig uden for perceptionen og spørger: Hvad er det, jeg egentlig ser eller hører? Jeg stiller mig uden for

min naturlige omgang med verden. Sanseskvaliteten er svaret på et bestemt spørgsmål, som blikket stiller. Et videnskabeligt syn.

Sanseskvaliteter optræder, når jeg bryder med den oprindelige strukturering af mit blik. Når jeg ikke længere hører sammen med mit blik eller hørelsen og i stedet for at leve mit syn eller min høreelse stiller spørgsmål til det set og hørte. At vi i det hele taget kan se lyde og høre farver skyldes, at kroppen ikke er en sum af side-stillede organer, men et synergetisk og symbolsk system, hvor sanserne hele tiden træder i stedet for hinanden, ja fortolker hinanden. Når jeg ikke blot hører, men også ser en tone, finder tonen en resonans i hele min kropslige væren, særligt i det felt, der er modtageligt for farver. Sanserne oversætter fra en sans til en anden uden at have behov for en oversætter.

Skabelsens filosofi

Merleau-Ponty fremhæver atter og atter, at kroppen ikke er et objekt blandt andre objekter, men en tvetydig eksistensform mellem subjekt og objekt, som netop af den grund er i stand til at sanse alle andre objekter. Den er resonansbund for alle lyde, vibrerer ved alle farver og forlener ord med betydning. At kroppen fremviser bestemte former for adfærd har sin baggrund i, at den bruger sine enkelte dele som en almen symbolik på verden. Med

Merleau-Ponty fremhæver atter og atter, at kroppen ikke er et objekt blandt andre objekter.

Herder kan man sige, at mennesket er en sensorium commune. I dette oprindelige lag af anonymitet, af fornemmelse og sansning finder den lyttende tilbage, når han bryder med den kritiske indstilling til perceptionen og ikke længere reflekterer over, hvad han mon dog hører. Han bare hører.

Det er ganske vanskeligt at reflektere over den umiddelbare sansen, den umiddelbare lytten. Det kræver en ny refleksionsstil, at man går tilbage til det ureflekterede. Thomas Jeppesen har valgt essayet i sin beskrivelse af radiomontagen. Jeg har her valgt at præsentere nogle af Merleau-Pontys refleksioner over forholdet mellem krop og verden.

Merleau-Ponty er på mange måder skabelsens filosof. Han filosoferer over, hvordan det går til, at der skabes mening. Naturligt nok blev han ført til malerkunsten, især Cézannes, som han

gang på vender tilbage til. Han citerer Cézanne for disse ord: Det er som om, tingene kigger på mig, når jeg maler dem. Det samme kan vi sige om den vellykkede radiomontage. Det er som om, radiomontagen "hører igennem mig", når jeg er lutter øren.

Litteratur:

Merleau-Ponty, M.:
Phénoménologie de la perception.
Paris: Gallimard, 1989.

Rasmussen, T.H.:
Kroppens filosof: Maurice
Merleau-Ponty.
Brøndby: Semi-forlaget, 1996.

Waldenfels, B.:
Sinneschwellen.
Frankfurt: Suhrkamp Verlag, 1999.

Biografi:
Torben Hangaard Rasmussen er pædagog og forskningsassistent ved universitetet i Halmstad.

Merleau-Ponty er på mange måder skabelsens filosof. Han filosoferer over, hvordan det går til, at der skabes mening.